

LA FABULA PALLIATA

Dins dels diversos tipus d'obres teatrals (*fabulae*) que es representaven a Roma, la que més èxit va tenir va ser la *fabula palliata*.

Les *palliatae* eren comèdies fetes a imitació de la **Comèdia Nova Grega**, el principal autor de la qual va ser Menandre. L'acció es desenvolupa sempre a Grècia, amb personatges de nom grec i amb vestuari grec (*pallium*), tot i que les situacions descrites són típicament romanes. Representa sempre les peripècies de la vida privada d'un món burgès, governat per l'atzar, amb una moral convencional. L'argument és ple d'emòtics i confusions, però amb la promesa d'un final feliç; sovint amb la trobada d'un pare amb el seu fill o filla que havia perdut quan era petit, reconeixent-los per una marca o un objecte. També és molt usual el conflicte amorós, és a dir, una parella d'enamorats als quals el seu pare no els deixa casar-se.

Els personatges habituals són:

- *SENEX* (vell xaruc i lasciu);
- *ADVLESCENS* (jove enamorat d'un amor impossible);
- *SERVVS* (esclau espavilat que ajuda l'amo jove);
- *PARASITVS* (golafre adulator de l'amo);
- *MILES GLORIOSVS* (soldat fanfarró);
- *MERETRIX* (cortesana, prostituta);
- *VIRGO* (noia prostituïda contra la seva voluntat);
- *LENO* (macarró, alcavot a càrrec de la noia), etc.

Els personatges tenen noms grecs, molt llargs i complicats, ja que els romans els consideraven ridículs i servien per a fer l'obra encara més còmica.

Els autors romans sempre partien d'un original grec, però no el traduïen a peu de la lletra, sinó que el tractaven amb molta llibertat. Aquest fet era anomenat *contaminatio*, es tractava d'allargar o acurtar els diàlegs o monòlegs i podien introduir una escena o un personatge pertanyents a una altra comèdia grega.

TERENCI

Publi Terenci Afer, pel que sembla, va néixer a Cartago l'any 194 aC. Hauria estat portat a Roma com a esclau de Gai Terenci Lucà. Aquest senador li oferí una educació i després l'alliberà. L'any 159 començà un viatge a Grècia, per l'interès de conèixer de primera mà la vida dels grecs, per tal de poder-la reflectir millor en les seves obres. Va morir en el decurs d'aquest viatge. Terenci entrà a formar part del cercle presidit per P. Corneli Escipió Emilià del qual formaven part altres intel·lectuals romans i esdevingué l'interpret de les idees d'aquest nou món aristocràtic.

OBRA

Terenci no va aconseguir tant d'èxit com Plaute (l'altre autor important de *palliatae*), perquè era un

autor proper a l'aristocràcia i més allunyat del poble, amb un llenguatge més culta i una gran preocupació moral. Tot i que tots dos tenen els mateixos models de la **Comèdia Nova** grega, les diferències entre les obres de l'un i de l'altre són molt grans, fet que demostra la llibertat creativa dels còmics romans: Plaute tendia a exagerar les escenes més còmiques, a fer més caricaturescos els personatges, a buscar els arguments més moguts, mentre que Terenci tendia a suavitzar la comicitat buscant més el somriure que les grans riallades. Per altra banda la influència grega és més accentuada en Terenci, que pertanyia al **cercle dels Escipions**, grup d'intel·lectuals. Mentre que en Plaute s'identificava més amb la plebs.

Terenci va escriure sis comèdies:

- *Adelphoi* (Els germans),
- *Andria* (La noia d'Andros),
- *Eunuchus* (L'eunuc),
- *Hecyra* (La sogra),
- *Heautontimorumenos* (El qui es tortura a ell mateix),
- *Phormio* (Formió).

Terenci va conèixer en vida un èxit limitat de la seva obra. Mai va aconseguir connectar del tot amb la gran majoria dels espectadors que acudia al teatre. Un cas paradigmàtic és el de *Hecyra*, que en cinc anys es va representar tres vegades, les dues primeres de les quals no es va arribar a acabar perquè el públic va abandonar les graderies per anar a veure altres espectacles. Només sabem d'un gran èxit, *Eunuchus* (L'eunuc), que es va representar dues vegades el mateix dia i que li va implicar uns ingressos de 8.000 sestercis (la xifra més gran pagada per una obra, almenys que sapiguem).

Malgrat el seu èxit més minso que el de Plaute, Terenci es va guanyar l'aplaudiment de la posteritat; gairebé tots els experts de l'Antiga Roma el consideren el més gran de tots els comediògrafs.

Homo sum: humani nihil a me alienum puto.

Amb aquesta frase Terenci va encarnar el model de vida defensat pel Cercle dels Escipions: "Sóc un ésser humà i penso que res humà m'és aliè."

ADELPHOE (Els germans)

Adelphoe és l'última comèdia de Terenci, d'acord amb la cronologia. Va ser representada amb motiu dels jocs fúnebres organitzats en honor a Emili Paulus, en 160 a. de C. Està basada en l'obra homònima de Menandre i la crítica ha considerat aquesta comèdia com l'obra mestra de Terenci.

És l'única comèdia en la qual la relació pare-fill no està retratada com antagònica. El que hi ha és una contraposició de valors que ja apareixien en les seves obres anteriors i que en aquesta comèdia aconseguix el seu punt culminant mitjançant les diferències dels *senes* Mició i Dèmea. Cap aspecte ha despertat més admiració ni major debat que el contrast entre tots dos germans.

Dèmea és el tòpic del romà conservador, de mentalitat tradicional, que ha viscut en el camp una vida consagrada al treball, i ha seguit les normes i aspiracions d'una societat igualment tradicional: s'ha casat i ha tingut fills. El seu major desvetllament passa pel patrimoni i la rígida educació de Ctesifont.

En canvi, Mició és un home més liberal, generós i comprensiu enfront de les demandes del seu fill adoptiu, per això és un *pater* més humà i atractiu en front de Dèmea, que és el típic pare còmic repressiu.

L'oposició entre els *senes*, és a dir, la postura de Mició absolutament liberal enfront de la de Dèmea basada en l'obediència i l'autoritat, reflecteix un problema pedagògic molt analitzat a l'època de Terenci. D'una banda, l'educació liberal i hel·lenitzant representada pels Escipions; per un altre, l'educació romana tradicional, representada per aquells que condemnaven la cultura grega.

Un altre aspecte important en l'obra de Terenci és el contrast entre la vida de ciutat i la vida de camp. La ciutat (*urbs*) es relaciona amb la cultura, la vida social i el refinament, la qual cosa s'expressa amb la paraula **urbanites**, que per a u romà era l'estil de vida ciutadà, cultivat i

més modern; el camp, en canvi, amb la simplicitat, l'austeritat i la duresa, és a dir, amb la **rusticitas**, tot allò que és poc elaborat, barroer i curt de mires.

Els germans

Personatges

- **MICIÓ**, germà de Dèmea, pare adoptiu d'Èsquinus.
- **DÈMEA**, pare de Ctesifó i Èsquinus, caracteritzat per la seva rigidesa.
- **CTESIFÓ**, germà d'Èsquinus, fill de Dèmea, és objecte d'una estricta educació.
- **ÈSQUINUS**, fill de Dèmea i fill adoptiu de Mició.
- **PÀMFILA**, la *virgo* o noia jove.
- **SÒSTRATA**, la mare de Pàmfila, prototip de la *matrona* romana.
- **SIRUS**, esclau d'Èsquinus.
- **CÀNTARA**, nodrissa de Pàmfila.
- **PARMENÓ**, esclau d'Èsquinus.
- **GETA**, esclau de Sòstrata.
- **HEGIÓ**, vell, parent de Pàmfila.
- **DROMÓ**, esclau de Mició.

ACTE PRIMER

ESCENA I

MICIÓ

MICIÓ (*Surt de casa i crida*). - Estòrax!¹ (*Apart.*) Èsquinus no ha tornat encara del sopar d'ahir, ni tampoc cap dels esclaus que el van anar a buscar. És veritat allò que es diu: si no hi ets o si encara no has tornat, és millor que sigui per la causa que imagina, enrabiada, la teva dona, uns pares benèvolos imaginin coses pitjors. La teva dona, si trigues, imagina que ets amb una amant o amb donotes, que tu passes bé, mentre ella treballa i s'ho passa malament. Jo, en canvi, si no torna el meu fill, ai, déus, quines coses em passen pel cap! S'haurà refredat? Haurà caigut i s'haurà trencat un ós? Ai! Sembla estrany que un home trobi alguna cosa que li importi més que ell mateix! I això que no és fill meu, sinó del meu germà. El meu germà i jo som molt diferents. Jo vaig viure a la ciutat i mai em vaig casar. Ell va fer tot el contrari: va viure al camp i sense luxes. Es va casar i va tenir dos fills, i jo vaig adoptar el més gran. L'he educat com si fos meu i l'estimo molt. Sempre ha estat un motiu de goig i felicitat. És l'única persona que estimo. He procurat sempre que ell faci el mateix: sóc generós amb

¹Estòrax és un dels esclaus que anaven a buscar el seu amo, per tal d'acompanyar-lo de tornada a casa, després d'un banquet. Portaven torxes per il·luminar el camí. Estòrax no contesta, la qual cosa vol dir que el senyoret no ha tornat encara.

ell, no condemno gaire les seves trapelleries, de tal manera que el vaig animar que fes obertament allò que altres joves amaguen als seus pares... ja sabeu, aquestes coses que fan els joves... el meu fill no me les amaga. Perquè qui acostuma a dir mentides a un pare, mentirà encara més els altres. Jo crec que és millor refrenar un jove amb el sentiment del deure i l'honestedat que amb la por. Però el meu germà no hi està d'acord. Tot sovint arriba i em crida: «*Què fas, Mició? Per què malcries el nostre fill? Per què va amb dones? Per què beu? Per què li dones diners per aquesta mena de coses? Per què li compres tanta roba? No saps educar, tu.*» I ell, és massa estricte sense tenir en compte la justícia i la bondat. Al meu entendre, va molt equivocadament qui pensa que l'autoritat que es basa en la repressió és més ferma que la que es guanya mitjançant l'amistat. Jo no penso així. Qui obeeix obligat per les amenaces, es manté atent si creu que pot arribar a saber les seves faltes, però si sospita que ningú no les sabrà, les tornarà a fer. En canvi, si et guanyes algú amb la teva generositat, s'esforçarà per comportar-se d'igual manera, tant si el veus com si no². Això és el que han de fer els pares: acostumar els fills a portar-se bé per la seva pròpia voluntat i no per la por. Aquesta és la diferència entre un pare i un amo. Si algú no ho sap, ha de reconèixer que no està preparat per controlar els seus fills. (*Veient en Dèmea*) Precisament, aquí veig aquell de qui parlava. Però és ell? I tant! El veig de mala gaita, no sé per què. Segur que ve a renyar-me, com sempre. (*A Dèmea*) M'alegro de veure't, Dèmea.

ESCENA II

DÈMEA, MICIÓ

DÈMEA. - Ah, quina casualitat! Justament amb tu volia volia parlar.

MICIÓ. - Perquè estàs tan preocupat?

DÈMEA. - I com he d'estar quan hi ha pel mig el nostre Èsquinus?

MICIÓ (*Apart.*) - Oi que vaig dir que passaria això? (*A Dèmea.*) Què ha fet?

DÈMEA. - Que què ha fet? És un pocavergonya que no té por de ningú ni pensa respectar cap llei! Deixem de banda el que ha fet abans, la qüestió és el que acaba de fer ara.

MICIÓ. - Què passa ara?

DÈMEA. - Va forçar una porta i va entrar en una casa aliena. Va colpejar l'amo i tota la família de mala manera. I es va endur la dona de qui està enamorat. Tots diuen que es va comportar d'una manera indigna. Ai, quantes coses m'han dit mentre venia cap aquí! Tothom en parla. Que no veu com el seu germà cuida del seu patrimoni, i que viu al camp d'una manera econòmica i moderada? No s'assembla gens a l'Èsquinus! I allò que critico d'ell, és a tu que t'ho critico, Mició, tu l'estàs malacostumant i es farà malbé.

MICIÓ. - No hi ha res més injust que un home incompetent, que només considera ben fet allò que ell mateix ha fet.

DÈMEA. - Què vols dir amb això?

² Un dels tòpics de la *fabula palliata* rau en l'enfrontament entre el *senex* (vell) i l'*adulescens* (jove). Per una banda, una visió més assenyada de com s'ha de viure i, per l'altra, una visió més esbojarrada de la joventut. Terenci, amb el personatge de Mició trenca el tòpic presentant en Mició i les seves idees en el rol de protagonista, i deixa de banda en Dèmea, que no té un paper tan importat en aquesta obra, tot i que ell sí personifica el *senex* habitual d'aquest tipus de comèdies. No cal oblidar que l'oposició entre el *senex* i el jove dona joc a tot un seguit de complicacions i situacions còmiques.

MICIÓ. - Que tu, Dèmea, t'equivoques. Que no és cap escàndol que un jove vagi amb donotes, ni que begui, ni que forci portes. Si tu i jo no ho vam fer, va ser perquè la pobresa no ens ho va permetre. Ara et sents cofoi del que no vas fer per manca de recursos? Això no és just, perquè, si haguéssim pogut, bé que ho hauríem fet. I tu, si fossis humà, deixaries que el noi fes allò que només pot fer ara que en té l'edat, allò mateix que no hauria de fer quan ja siguis mort i ja no toqui fer-ho perquè ja no és el moment.

DÈMEA. - Per Júpiter! Em tornaràs boig! No és cap escàndol que un jovenet faci aquestes coses?

MICIÓ. - Au, escolta'm, i no em molestis més amb aquest tema. Em vas donar el teu fill en adopció, per tant, ara és meu. Si fa cap cosa dolenta, Dèmea, em perjudica a mi i no a tu. Jo sóc qui pateix la càrrega més gran. Que té la mà foradada, beu i porta perfums? Ho fa amb els meus diners. Que té amants? Jo li donaré calerons mentre pugui, i quan no pugui, s'adonarà que ja no li fan cas. Que va forçar portes? Es repararan. Que va estripar un vestit? Ja s'apedaçarà. Gràcies als déus, tinc diners per afrontar aquestes despeses, i encara no em molesta fer-ho. Així doncs, deixa'm tranquil o busca un mediador, ja et faré veure que vas molt errat en aquest tema.

DÈMEA. - Fes el favor d'aprendre a ser pare de mi, que ho sóc de veritat!

MICIÓ. - Tu ets el seu pare natural, jo ho sóc pels meus consells.

DÈMEA. - Que tu l'aconselles?

MICIÓ. - Mira, si continues així, me'n vaig!

DÈMEA. - És així com em tractes?

MICIÓ. - Doncs, mira, sí! Sempre t'he d'escoltar rondinar pel mateix?

DÈMEA. - És que estic preocupat.

MICIÓ. - Jo també, però fem-ho a parts iguals; tu cuida d'un d'ells, que jo cuidaré de l'altre. Ara bé, si tu vols cuidar dels dos, és com si em reclamessis el que em vas donar.

DÈMEA. - Però, Mició!...

MICIÓ. - Deixa'm d'històries!

DÈMEA. - Molt bé. Si a tu et sembla bé, apa, que malgasti, que es quedi sense res, que s'arruïni! Jo no hi tinc res a veure. Si torno a dir una sola paraula més...

MICIÓ. - Ja tornes a empipar-te, Dèmea?

DÈMEA. - T'estranya? Et penses que et reclamo el fill que et vaig donar? Però em dol; no sóc cap estrany, jo. Però si et molesto... em callo. Vols que m'ocupi només d'un, molt bé. Doncs dono gràcies als déus perquè es comporta com jo vull. En canvi, aquest fill teu, ja se'n penedirà més endavant... Però no vull dir més coses dolentes sobre ell. (*Surt.*)

ESCENA III

MICIÓ

MICIÓ. - Una mica de raó sí que té, una mica només. Tanmateix, em molesta el que diu i no he volgut que sàpiga que estic patint. Així és ell: quan intento calmar-lo i li porto la contrària amb tot de bones raons, encara s'aguanta una mica i es calma; però si li seguís la veta i l'acompanyés en la seva ira, em tornaria boig amb ell. S'ha de reconèixer que Èsquinus ens perjudica amb aquesta conducta. Amb quina meretriu³ no ha tingut relacions? A quina no li ha donat regals? I últimament, a més, - crec que perquè ja està fart de totes - ha dit que es volia casar; jo esperava que ja s'hagués apaivagat l'ardor de la joventut. Però un altre cop torna a fer de les seves! De totes maneres, vull assabentar-me del que passa i veure'l, si és que és al fòrum.

ACTE SEGON**ESCENA I**

SANIÓ, ÈSQUINUS, PARMENÓ, BAQUIS

SANIÓ (*Corrent al darrera d'Èsquinus i Parmenó, que s'emporten Baquis.*). - Si us plau, ciutadans! Ajudeu a aquest desgraciat innocent! Sóc un pobre desvalgut!

ÈSQUINUS (*A la noia.*). - Tranquil·la! Queda't aquí! Perquè mires enrere? No hi ha perill, mentre jo hi sigui, ell no et posarà la mà a sobre.

SANIÓ. - Sí que ho faré!

ÈSQUINUS. - Tot i que és un canalla, avui no s'arriscarà a rebre més cops.

SANIÓ. - Èsquinus, escolta, no sigui que després diguis que no coneixies els meus costums. Jo sóc un macarró⁴...

ÈSQUINUS. - Ja ho sé.

SANIÓ (*Continua.*). -... però ho sóc de tal manera que enlloc no trobaràs un de més honrat. No m'importa si després et disculpes dient que no volies fer-me mal. Jo defensaré els meus drets, i ni de bon tros imaginis que satisfaràs el mal que m'has fet només amb paraules. Jo ja em conec aquesta excusa: «No era la meva intenció. Juraré per tot allò que és sagrat que tu no mereixies aquest agravi», quan realment el que no mereixo és ser tractat d'aquesta manera.

ÈSQUINUS (*A Parmenó*). - Ves tirant cap a casa i obre les portes.

SANIÓ. - Però, no t'importa el que t'estic dient?

ÈSQUINUS (*A la noia*). - Entra ja!

³ A la Grècia antiga, les *hetáirai* (cortesanes) eren dones molt cultes es relacionaven amb els homes d'una manera que les altres dones tenien prohibit. Anaven als *sympósion* ('banquet'), on només participaven homes; allà participaven a la conversa, menjaven i bevien amb ells, i a més hi tenien relacions sexuals. Reben una compensació per la seva companyia, algunes vegades en diners, d'altres amb regals. Tot i així, es distingien de les *pórnai* (prostitutes), les dones encarregades d'oferir un servei que només consistia en satisfer sexualment els homes.

⁴ En llatí, *leno*. El leno era un mercader d'esclaves, un alcavot, com si diguéssim, un tractant de blanques. A Atenes, degut a la corrupció dels costums, es tolerava el lenocini, és a dir, el «protegir» joves maques per a la prostitució.

SANIÓ. - (*Intentant barrar el pas a Baquis.*) Doncs no ho permetré...!

ÈSQUINUS. - Acosta't, Parmenó, que estàs massa lluny, queda't aquí al costat d'aquest. (*Parmenó s'acosta.*) Sí, justament aquí! I ara no apartis els teus ulls dels meus, així quan et faci un senyal li fas un bon cop de puny a la galta.

SANIÓ. - Això ho veurem. (*Intenta retenir la Baquis.*)

ÈSQUINUS (*A Parmenó*). - Ara!

PARMENÓ. - Deixa anar aquesta dona! (*Colpeja en Sanió.*)

SANIÓ. - Què fas?

ÈSQUINUS. - Si no saps el que et convé, ho tornarà a fer. (*Parmenó li clava un altre cop de puny.*)

SANIÓ. - Ai, ai. Pobre de mi!!!

ÈSQUINUS. - (*A Parmenó.*) Encara no t'havia fet el senyal, però està bé que el que has fet. Ara, entreu a casa. (*Parmenó entra a casa amb la noia.*)

SANIÓ. - Què és això? Que potser ets el rei d'aquesta ciutat, Èsquinus?

ÈSQUINUS. - Si el fos, series recompensat segons els teus mèrits.

SANIÓ. - Quin problema tens amb mi?

ÈSQUINUS. - Cap ni un!

SANIÓ. - Que potser no saps qui sóc?

ÈSQUINUS. - Ni m'interessa.

SANIÓ. - He tocat res que sigui teu?

ÈSQUINUS. - Si ho haguessis fet, tindries el teu càstig.

SANIÓ. - I llavors, per què creus que tens més drets sobre aquesta dona, per la qual jo he pagat un preu? Digues.

ÈSQUINUS. - Serà millor que no organitzis cap escàndol aquí, davant de casa. Si continues molestant, faré que et portin a dins i que et donin fuetades fins que rebentis.

SANIÓ. - Fuetejar un home lliure?

ÈSQUINUS. - Exactament.

SANIÓ. - Seràs capaç! I és aquí on diuen que la llibertat és la mateixa per tothom?

ÈSQUINUS. - Si ja has dit totes les bajanades que havies de dir, escolta'm ara, macarró!

SANIÓ. - Bajanades! Tu sí que dius bajanades!

ÈSQUINUS. - Deixa-ho estar i tornem al que importa.

SANIÓ. - El que importa? Què vols dir amb això?

ÈSQUINUS. - Ara vols que t'expliqui el que et convé?

SANIÓ. - Clar que sí, home, però parlem de coses justes.

ÈSQUINUS. - Bah! El macarró no vol que jo parli de coses injustes!

SANIÓ. - Sóc un macarró, ho reconec, la perdició dels joves, fals, la pesta sóc; tot i així, jo no he comès cap injustícia contra tu.

ÈSQUINUS. - Per Hèrcules, només faltaria!

SANIÓ. - Apa, Èsquinus, tornem-hi des de l'inici.

ÈSQUINUS. - Tu la vas comprar per vint mines⁵ (*Apart.*) – tant de bo els déus et maleeixin!-; (*A Sanió.*) doncs bé, jo et donaré la mateixa quantitat.

SANIÓ. - I si no vull vendre-te-la? M'obligaràs?

ÈSQUINUS. - De cap manera!

SANIÓ. - Doncs jo pensava que sí.

ÈSQUINUS. - Jo crec que no s'ha de vendre cap dona que sigui lliure. I jo torno a dir molt seriosament que ella és lliure. Ara tu tries: o acceptes els diners o et denuncio. Pensa-t'ho bé, macarró, que ara torno. (*Èsquinus entra a casa de Mició.*)

SANIÓ -. Oh, Júpiter suprem! No m'estranya gens que alguns es tornin bojós per causa d'una injustícia. M'ha tret de casa meva, m'ha estovat i, contra la meva voluntat, m'ha pres aquesta noia. I ara em diu que he d'acceptar com a pagament de tot això la mateixa quantitat que jo havia pagat per ella. I tot això després d'haver-me donat cinc-centes bufetades! Pobre de mi! Però, si tant la vol, farem com ell diu. Reclama el seu dret, d'acord, però m'ha de pagar. Ara bé, que jo sospito que tant bon punt li digui un preu, ell portarà testimonis de la venda i després els diners no els veuré. «Demà te'ls dono» dirà. I ja m'està bé si al final paga. Però ja sé quins són els riscos d'aquest negoci, sempre has d'acceptar la irresponsabilitat dels joves. Però ningú no em pagarà, ho veig clar.

ESCENA II

SIRUS, SANIÓ

SIRUS (*Sortint de la casa i parlant a Èsquinus des de la porta.*) - Calla, jo mateix aniré a parlar amb ell; faré que rebi els diners i fins i tot que digui que li hem fet un favor. (*Veü Sanió.*) Sanió, què és això que he sentit que t'has barallat amb el meu amo?

SANIÓ. - Mai havia vist una baralla tan desproporcionada. Jo rebent cops i ell etzibant-me'ls, i ara tots dos estem esgotats.

SIRUS. - La culpa és teva!

SANIÓ. - I què havia de fer?

SIRUS. - Hauria estat millor si li haguessis fet content.

SANIÓ. - I què més podia fer, a més d'oferir-li la meua cara durant tot el dia?

SIRUS. - Caram, ja saps que vull dir. No donar importància als diners quan és el cas millora els guanys. Ximple, més que ximple! Que potser et feia por que si cedies una mica del teu dret i feies content el jove, això no et beneficiaria?

SANIÓ. - No em dedico a comprar esperances amb diners.

SIRUS. - Aleshores mai no faràs fortuna. Coi, Sanió, que no saps com enredar la gent?

SANIÓ. - Això estaria més bé, però jo m'estimo més assegurar-me els guanys en cada moment.

SIRUS. - Les vint mines són teves, sempre i quan el facis content. Per cert, diuen que estàs a punt de

⁵ Mina: moneda de l'antiga Grècia.

marxar a Xipre⁶...

SANIÓ (*Amb cara de sorpresa.*). - Com?

SIRUS. - Que has comprat tot de coses per portar-les cap allà, que has llogat un vaixell; i per això, ja ho sé, estàs preocupat. Quan tornis, podràs arreglar finalment aquest assumpte, imagino.

SANIÓ. - No penso anar enlloc! (*Apart.*) Per Hèrcules, que estic en un bon embolic! Això és el que volien quan vam encetar aquest negoci.

SIRUS (*Apart.*). - Li he ficat la por al cos i ara està espantat.

SANIÓ (*Apart.*). - Malparits! Ara no tinc opció. He comprat tot de dones i altres mercaderies per portar-les a Xipre. Si no arribo a temps al mercat, perdré diners. I si ara deixo aquest negoci d'aquí i el tanco quan torni, hauré perdut l'oportunitat perquè tot s'haurà refredat. «Ara vens? Perquè has trigat tant? On eres?» Sens dubte és millor perdre els diners que quedar-me ara o fins i tot demanar-los quan torni.

SIRUS. - Ja has fet els comptes de quant guanyaràs?

SANIÓ. - Això que fa l'Èsquinus està bé? Com pot fer una cosa així? Endur-se la noia per la força.

SIRUS (*Apart.*). - Ja està dubtant. (*A Sanió.*) Voldria proposar-te una cosa, Sanió, a veure què et sembla. En comptes d'arriscar-te a perdre-ho tot, demana-li la meitat: deu mines. Estic segur que Èsquinus les trobarà en algun lloc.

SANIÓ. - Ai de mi! Ara he d'afrontar pèrdues. No li fa vergonya? M'ha fet saltar les dents, i tinc el cap inflat dels cops de puny que em va etzibar, i no content amb això, ara em vol estafar? No em moc d'aquí!

SIRUS. - Com vulguis. Vols alguna cosa més abans que marxi?

SANIÓ. - Per Hèrcules, sí! Això et demano, Sirus: tal com estan les coses, abans que entrar en un plet, que em torni el que és meu, com a mínim al mateix preu que jo vaig pagar per la noia. Fins ara no hem estat amics, però d'ara en endavant podràs dir que recordo i agraeixo els favors.

SIRUS. - Ho tindrè en compte... (*Apart.*) Aquí veig en Ctesifó. Està content amb la seva amigueta.

SANIÓ. - I d'allò que t'he demanat?

SIRUS. - Espera un moment.

ESCENA III

CTESIFÓ, SIRUS

CTESIFÓ (*Sense veure els personatges que estan a l'escena.*). - De qualsevol agraeixes un favor, quan el necessites; però, sobre tot, el que fa goig és rebre'l de qui ha de fer-lo. Oh, el meu germà! Amb quines paraules puc lloar-te? Cap elogi serà tan gran com el teu mèrit. Per això penso que sóc millor que els altres, és a dir, que cap altre no té un germà més excel·lent i amb més qualitats.

SIRUS. - Ctesifó!

CTESIFÓ. - Hola, Sirus! On és l'Èsquinus?

⁶ A Xipre hi havia un gran mercat d'esclaves.

SIRUS - T'espera a casa!

CTESIFÓ (*Molt alegre.*) - Oh!

SIRUS. - Què et passa?

CTESIFÓ. - Què em passa? Que gràcies a ell, Sirus, ja puc viure. Que n'és de bo, que ha deixat les seves coses per ajudar-me, i ha aguantat xafarderies, mala fama i la meva equivocació com si fossin seves! Impossible fer més. Per què grinyola la porta?

SIRUS. - Espera, espera; mira-te'l, ara surt.

ESCENA IV

ÈSQUINUS, CTESIFÓ, SIRUS, SANIÓ

ÈSQUINUS. - On és aquest canalla?

SANIÓ (*Apart*). - M'està buscant. Que porta alguna cosa? Sóc home mort! No veig res...!

ÈSQUINUS (*A Ctesifó.*) - Hola, a tu et buscava, Ctesifó! Com va tot? Tot està sota control. Au, va, no facis aquesta cara!

CTESIFÓ. - Per Hèrcules, ara ja puc canviar de cara, perquè ets el meu germà. Èsquinus, germanet meu! No sé com donar-te les gràcies sense fer-me pesat.

ÈSQUINUS. - No siguis ximple, Ctesifó! Com si no ens coneguéssim tu i jo! M'amoïna que ens hem assabentat quan ja que era tard i per poc no arribem a un punt en què ningú no t'hauria pogut ajudar, encara que volgués.

CTESIFÓ. - Em feia vergonya dir-t'ho.

ÈSQUINUS. - Vaja, és estupidesa, no vergonya. Por una ximpleria estar a punt de marxar de la teva pàtria! Prego als déus que no permetin aquesta mena de disbarats.

CTESIFÓ. - Vaig cometre un error.

ÈSQUINUS (*A Sirus.*) - Bé, Sanió, i tu què dius?

SIRUS. - Ara ja està més tou.

ÈSQUINUS. - Aniré al fòrum per liquidar els comptes amb ell, tu, Ctesifó ves al costat de la teva amiga.

SANIÓ (*Apart, a Sirus.*) - Sirus, mira d'insistir una mica.

SIRUS (*A Èsquinus.*) - Vinga! Aquest ha de marxar de seguida a Xipre.

SANIÓ. - No tan de seguida! Puc esperar tranquil·lament el que calgui.

SIRUS. - Et pagarà, no tinguis por.

SANIÓ. - I ho pagarà tot?

SIRUS. - Sí, tot; però, ara calla i vine amb mi.

SANIÓ. - D'acord. (*Èsquinus, Sirus i Sanió se'n van cap a la plaça.*)

CTESIFÓ. - Sirus, escolta!

SIRUS. - Què vols?

CTESIFÓ. - Per Hèrcules, arregla l'assumpte amb aquest macarró, no sigui que s'empipi més encara i

el meu pare se n'assabenti. Si passa això, estic perdut.

SIRUS. - No pateixis, això no passarà. Mentrestant, passa-t'ho bé amb la noia, fes parar taula i prepara tota la resta. Quan acabi d'arreglar el negoci, tornaré a casa amb el menjar.

CTESIFÓ. - Sí, si us plau. I com que tot ha acabat bé, passem-ho bé la resta del dia.

ACTE TERCER

ESCENA I

SÒSTRATA, CÀNTARA, GETA

SÒSTRATA. - Dignes, nodrissa estimada, què passarà ara?

CÀNTARA. - Que què passarà? Per Pòl·lux! Espero que tot surti bé. Ai, filleta, en primer lloc apareixen els dolors; ja ho saps, com si no haguessis vist mai un part i tu mateixa no haguessis parit.

SÒSTRATA. - Ai, pobre de mi! Estem soles; el Geta no hi és. No hi ha ningú que puguem enviar a buscar la llevadora o cridar l'Èsquinus.

CÀNTARA. - Per Pòl·lux, ja no pot trigar molt, mai deixa passar un dia sense venir per aquí.

SÒSTRATA. - Ell és l'únic consol de les meves penes.

CÀNTARA. - Tenint en compte el que va passar, senyora, res no podria ser millor. Perquè la violació involucra un jove de bona condició i bon caràcter i, a més, de família rica.

SÒSTRATA. - Ai, sí, per Pòl·lux. Tens tota la raó. Tant de bo els déus ens el conservin!

GETA (*Entra i no s'adona que hi són les dues dones.*). - Tal com estan les coses, ni amb el consell de tothom i ni amb la bona voluntat de tots plegats, no podrien trobar una solució a la desgràcia que ens afecta a tots, a mi, a la meva mestressa, ni a la filla de meva mestressa. I ara què farem? De sobte ens veiem envoltats per tot de coses que no ens podem treure de sobre: violència, misèria, injustícia, soledat, deshonra. Quina època ens ha tocat viure! Com és la gent ara! Quin home més canalla!...

SÒSTRATA. - Ai, i ara què passa? Com és que en Geta arriba tan capficat i amb pressa?

GETA (*Continua.*). - No l'han frenat ni la lleialtat ni el jurament que havia pronunciat ni la compassió, ni tan sols el fet que estigui a punt de parir la dona que va violar.

SÒSTRATA (*A Càntara.*). - No sento bé el que diu.

CÀNTARA. - Sòstrata, acostem-nos una mica.

GETA (*Continua parlant sol.*).- Quin problema més gros! Em tornaré boig! Quina ràbia em fa tot plegat! Com m'agradaria trobar-me cara a cara amb tota la seva família i descarregar-los a sobre aquesta ràbia que m'ennuega. Acceptaria encant el suplici que tindria com a càstig amb la condició de poder venjar-me d'ells. Primer de tot, mataria el vell que ha educat aquest jove canalla. Després en Sirus, que el va animar. Amb quin gust l'esquarteraria! Primer l'enlairaria agafant-lo per la cintura i el deixara caure sobre el terra, fins que el seu cap hi rebotés i esquitxés tot el carrer amb el seu cervell. Al jove li arrancaria els ulls i després el deixaria caure per un penya-segat. Als altres els perseguiria, els maltractaria i els fuetjaria sense compassió fins que perdessin el sentit. I ara com explico a la meva mestressa tot això?

SÒSTRATA (*A Càntara.*). - Cridem-lo. (*En veu alta.*) Geta!

GETA . - Eh! No m'importa qui ets, deixa'm en pau!

SÒSTRATA. - Sóc jo: la Sòstrata.

GETA. - On ets? (*La descobreix.*) A tu et buscava; i ara et trobo. Ama...

SÒSTRATA. - Què passa? Per què tremoles?

GETA – Ai, ai!

CÀNTARA. - I per què vas amb tanta pressa? Respira, home.

GETA. - Estem totalment...

SÒSTRATA. - “Totalment”, què?

GETA. - ... en la ruïna! No hi ha res a fer!

SÒSTRATA. - Parla d’una vegada, si us plau.

GETA. - Ara...

SÒSTRATA. - “Ara”, què, Geta?

GETA. - ... Èsquinus ...

SÒSTRATA. - Què li passa?

GETA. - ... ens ha abandonat.

SÒSTRATA. - Què? Estem perduts! I per què?

GETA. - S’ha enamorat d’una altra.

SÒSTRATA. - Què m’estàs dient!

GETA. - I no s’amaga. Ell mateix l’acaba de segrestar davant de tothom al seu macarró.

SÒSTRATA. - Estàs segur?

GETA. - I tant, Sòstrata! Jo mateix ho he vist amb aquests ulls.

SÒSTRATA. - I ara què farem? És que no m’ho puc creure! El nostre Èsquinus! Que ja era de la família! Tantes esperances hi havíem dipositat! Tant que esperàvem d’ell! Sovint ens repetia que no la deixaria sola ni un sol dia, que posaria el nadó sobre la falda del seu pare i li pregaria que el deixés casar-se amb la meva filla⁷!

GETA. - Ama, deixa de plorar i pensa què ens convé fer ara per afrontar aquesta nova situació. Ens aguantarem sense dir-ho a ningú o ho explicarem a algú?

CÀNTARA. - Però, home, que t’has begut l’enteniment? Tu creus que ho hem d’anar explicant?

GETA. - Doncs no. Per començar, està clar que el seu cor s’ha allunyat de nosaltres. Si el denunciem públicament, ell ho desmentirà, estic segur. La teva reputació i la vida de la teva filla seran qüestionades. Per altra banda, si ell ho confessa però estima una altra dona, no ens convé que es casi amb la teva filla.

SÒSTRATA. - Ni parlar-ne! No ho faré això.

GETA. - I què faràs, doncs?

SÒSTRATA. - Explicar-ho tot.

CÀNTARA. - Ai, estimada Sòstrata, pensa-t’ho bé.

⁷ A l’antiga Roma, el *pater familias* era l’autoritat suprema de la família. Només ell tenia el poder de reconèixer o abandonar un nen que acabava de néixer i, també, d’autoritzar el matrimoni dels fills.

SÒSTRATA. - Al cap i al fi, la situació ja no pot anar pitjor. En primer lloc, la meva filla no té dot. El que podria haver estat un segon dot per ella també està perdut. No la podem casar vergè. En el cas que ell ho negui tot, només tenim una prova: l'anell que ell li va enviar. I a més, Geta, com que jo sé que no tinc cap culpa i que no hi ha hagut pel mig diners ni cap altra cosa que la pogués avergonyir, estic disposada a portar a judici l'Èsquinus.

GETA.- Què puc dir-te? Tens tota la raó.

SÒSTRATA. - Ara ves tan ràpid com puguis a visitar Hegió, parent de la meva filla, i explica-li tot el que ha passat. Ell era molt amic del nostre estimat Símul i sempre ens ha estimat molt.

GETA. - Per Hèrcules, ningú millor per defensar-nos.

SÒSTRATA. - I tu, Càntara, afanya't, vés a cridar la llevadora perquè sigui aquí quan sigui el moment.

ESCENA III

DÈMEA, SIRUS

DÈMEA (*Apart.*). - Estic perdut! M'he enterat que el meu fill Ctesifó va ajudar l'Èsquinus a segrestar la noia. I només em faltava això, que l'Èsquinus faci malbé en Ctesifó, que encara és un jove assenyat! On el podré trobar? Crec que l'altre se'l va endur a un bordell; sens dubte l'altre bandarra l'ha enredat. Però veig en Cirus, que ve cap aquí. Ara sabré on és el meu fill. Tot i que és igual de bandarra, si s'adona que l'estic buscant, no aconseguiré que em digui res. Així doncs, no li diré que l'estic buscant.

SIRUS (*Sense veure en Dèmea.*). - ... Fa un moment li hem explicat al vell fill per randa tot el que ha passat (*Fent referència a Mició.*). Què divertit...!

DÈMEA . - Per Júpiter, quin home més ximple!

SIRUS (*Continua sense veure en Dèmea.*). - ...Va felicitar el fill i a mi em va donar les gràcies per haver-lo aconsellat.

DÈMEA . - Jo el mato!

SIRUS (*ídem.*). - Allà mateix va preparar els diners i, fins i tot, em va donar mitja mina de propina. Ja m'he gastada.

DÈMEA . - (*Amb ironia.*) Mireu-lo, la persona adequada per confiar-li coses delicades i resoldre-les de la millor manera!

SIRUS. - Hola, Dèmea! No t'havia vist. Què passa?

DÈMEA. - Que què passa? Em faig creus de la vostra conducta.

SIRUS. - Per Hèrcules, tot s'ha de dir, no és en absolut la millor ni la més recomanable. (*A un esclau que hi ha dins de casa.*) Neteja bé tot el peix, Dromó; però aquell congre tan gran, deixa'l nedar una estona més, quan jo torni li traurem les espines.

DÈMEA. - Això és un escàndol!

SIRUS. - A mi no és que m'agradi gaire, ho reconec. (*A un altre esclau.*) Estefanió, que posin en remull el peix salat.

DÈMEA. - Per Júpiter! Fa això expressament o és que es pensa que li agrairé que faci malbé el meu fill? I ara què faré? Ja em fa l'efecte que veig el dia en què Èsquinus, pobre i sense recursos, marxarà d'aquí i s'enrolarà a l'exèrcit!

SIRUS. - Carai, Dèmea! D'això se'n diu seny! No veus només allò que tens al davant, sinó també allò que vindrà després.

DÈMEA. - Escolta, ja està aquí aquella citarista?

SIRUS. - Sí, és a dins.

DÈMEA. - Diques, pensa tenir-la a casa?

SIRUS. - Jo crec que sí, l'estima amb bogeria!

DÈMEA. - I com pot ser això?

SIRUS. - Doncs, per un pare tolerant i massa benevolent...

DÈMEA. - Em fa pena el meu germà, i vergonya també!

SIRUS. - Démea, realment hi ha una gran diferència entre tu i el teu germà. I consti que no ho dic perquè estiguis present, però la diferència és sens dubte massa gran. Tu ets la personificació de la saviesa, en canvi, el teu germà és un somiatruites. Oi que tu no deixaries que el teu fill fes aquesta mena de coses?

DÈMEA. - Per descomptat que no! Sis mesos abans que passés res jo ja m'ho hauria ensumat.

SIRUS. - Ja ho pots ben dir!

DÈMEA. - Només demano als déus que Ctesifó continuï com fins ara.

SIRUS. - Els fills són com els pares volen que siguin.

DÈMEA. - Per cert, l'has vist avui?

SIRUS. - El teu fill? (*Apart.*) Ara me'l trauré de sobre i que se'n torni al camp. (*En veu alta.*) Em va l'efecte que està al camp fent alguna feina.

DÈMEA. - N'estàs segur?

SIRUS. - I tant! Jo mateix el vaig acompanyar.

DÈMEA. - Perfecte! Em feia por que volgués quedar-se aquí.

SIRUS. - ... I està molt empipat.

DÈMEA. - Per què?

SIRUS. - Es va barallar amb el seu germà pel culpa de la citarista.

DÈMEA. - De debò?

SIRUS. - Sí, i no es vas estar de dir el que pensava! Va arribar just quan l'altre comptava els diners i li va dir: «Però, Èsquinus, com pots fer aquestes coses! Que tu facis coses així és una deshonra per la família!»

DÈMEA. - Em venen ganes de plorar de goig!

SIRUS (*Continua.*). - «No només malgastes diners, sinó la teva pròpia vida.»

DÈMEA. - Que els déus me'l conservin així! Es nota que s'assemblarà als seus avantpassats.

SIRO. - Ja ho pots ben dir!

DÈMEA. - Sirus, el meu fill és molt assenyat.

SIRUS. - Ja ho crec. A casa ha tingut el millor mestre.

DÈMEA. - I sí, m'he esforçat molt. No li deixo passar res. Li ensenyo bons hàbits i li faig que es fixi en tots aquells que li puguin servir d'exemple. «Fes com ells» li dic.

SIRUS. - Ben fet!

DÈMEA. - «No facis allò altre».

SIRUS. - És magnífic!

DÈMEA. - «Això és molt digne.»

SIRUS. - És així!

DÈMEA. - «Tot allò no està bé».

SIRUS. - Això, això!

DÈMEA. - I a més...

SIRUS. - Per Hèrcules, no tinc temps per escoltar-te. He trobat el peix que m'agrada i ara he d'estar al cas que no es faci malbé. Per a nosaltres seria també vergonyós no seguir els consells que dius, per això jo faig amb els altres esclaus el mateix que tu fas: «Això està salat.», «Això s'ha cremat», «Renta bé això», «La propera vegada ho fas així». Faig tot el que puc per avisar-los de tot allò que em diu la meva saviesa. I a més, Dèmea, els recomano que es fixin en les cassoles i en prengui exemple. Ja m'adono que tot el que fem no sempre serveix, però què podem fer? Cadascú és com és. Vols alguna cosa més?

DÈMEA. - Que els déus els donin més seny!

SIRUS. - Te'n tornes al camp?

DÈMEA. - Ara mateix.

SIRUS. - Sí, què podries fer aquí, si ningú no fa cas dels teus bons consells? (*Surt.*)

DÈMEA (*A soles.*). - Sí, marxo; he vingut pel meu fill i ell ja ha tornat al camp. M'ocupo d'ell només, i només ell m'importa. Això és el que vol el meu germà, ja s'ho farà ell amb l'altre! Però, qui és aquest que veig de lluny? Hegió, el nostre veí! Si no m'equivoco, és ell, per Hèrcules! És amic nostre des de que érem petits! Oh, déus, avui dia ja no hi ha ciutadans com ell. És un home amb la virtut i la lleialtat d'altres temps. D'homes així no has de tenir por, no et faran mal. Em fa content que encara quedi gent així, la vida es torna més fàcil. L'esperaré aquí per saludar-lo i xerrar una mica.

ESCENA IV

HEGIÓ, GETA, DÈMEA, (PÁMFILA)

HEGIÓ (*Entra amb Geta sense veure en Démea.*). - Oh, déus del cel! Geta, allò que m'expliques és immoral! Em costa de creure!

GETA. - Doncs així va passar.

HEGIÓ. - Però un fet tan vergonyós en una família com aquesta! Ai, Èsquinus, el teu pare no es mereix el que has fet, per Pòl·lux!

DÈMEA (*Apart.*). - És evident que ha sentit parlar de la citarista i que li fa pena, tot i que no és de la família. El pare, en canvi, s'està tan tranquil! Tant de bo que estigués aquí i pogués sentir el que estan dient.

HEGIÓ (*A Geta.*). - Si no fan el que cal fer, no se'n sortiran amb la seva.

GETA. - Tu ets la nostra única esperança, Hegió. Quan va morir el nostre amo⁸ ens va confiar a tu,

⁸ L'amo és en Símul, pare de Pàmfila i marit de la Sòstrata. Tenint en compte que un *pater familias* tenia tota la

estem perduts sense la teva ajuda.

HEGIÓ. - No diguis això, no penso pas oblidar quin és el deure que em pertoca i que jo vaig acceptar.

DÈMEA. - M'hi acostaré. (*En veu alta.*) Quina sorpresa, Hegió!

HEGIÓ. - Vaja, amb tu volia parlar, Dèmea!

DÈMEA. - ¿Qué pasa?

HEGIÓ. - Èsquinus, el teu fill gran, el que vas donar en adopció al teu germà, ha fet una cosa que no és digna d'un home just ni d'una família com cal.

DÈMEA. - Com és això?

HEGIÓ. - Te'n recordes de Símul, aquell amic nostre?

DÈMEA. - És clar que me'n recordo!

HEGIÓ. - Doncs l'Èsquinus ha seduït⁹ la seva filla.

DÈMEA. - Què dius?

HEGIÓ. - I això no és tot, Dèmea.

DÈMEA. - No m'espantis!

HEGIÓ. - Mira, el que t'he dit encara es podria entendre: l'impuls de l'edat, el vi... ja se sap... és humà. Quan es va adonar del que havia fet, ell mateix, pel seu compte, va anar a buscar la mare de la noia plorant, pregant, suplicant, jurant pels déus i donant la seva paraula que es casaria amb ella. La mare el va perdonar, va guardar silenci i va confiar en ell. El resultat va ser que la noia va quedar embarassada, i d'això ja fa nou mesos. Ara ell s'ha buscat una citarista, se la vol portar a casa i s'ha desentès de la noia.

DÈMEA. - Però, estàs segur de tot això?

HEGIÓ.- Mira allà tens la mare de la noia, la pròpia noia i l'embaràs. A més, hi ha en Geta, que, tot i que és un esclau, no és dolent ni ximple. Ell les cuida i les manté, de fet manté tota la família; emporta-te'l, lliga'l, interroga'l, assabenta't del que ha passat¹⁰.

GETA. - Sí, per Hèrcules, tortura'm, Dèmea, si no és com ell ha explicat. L'Èsquinus no ho podrà negar. Porta'l aquí.

DÈMEA (*Apart.*). - Quin embolic! Realment, no sé què dir ni què fer.

PÁMFILA (*Des dins.*). - Ai, els dolors de part m'estan matant! Juno Lucina¹¹, ajuda'm! Salva'm, et prego!

HEGIÓ. - Vaja, ja està de part?

responsabilitat davant la societat, quan el *pater familias* moria sense fills mascles, era habitual que demanés a algun amic que mirés de defensar les dones de la seva família.

⁹ En aquest context, la seducció implica que la noia ha deixat de ser verge.

¹⁰ Els esclaus no eren ciutadans ni tenien drets. Per tant, no podien contreure matrimoni ni rebia cap càstig qui els matava, perquè això no es considerava un assassinat. En canvi, podien aportar el seu testimoni en un judici, i aquest testimoni era vàlid legalment sempre i quan s'obtingués amb tortures. Per això Hegió enumera les tortures que faran creïbles les paraules de Geta.

¹¹ Lucina era el sobrenom de la deessa Juno quan la invocaven les dones durant el part, perquè era considerada protectora de les dones i de tot allò relacionat amb l'embaràs i el part.

GETA. - Sí.

HEGIÓ. - Ella implora la vostra lleialtat, doneu-li de bon grat allò a què us obliga la llei¹². Feu com es propi de la vostra família, això és que demano als déus. Però si no ho feu, Dèmea, jo mateix defensaré amb totes les meves forces l'honor d'aquesta noia i l'honor del seu pare. Era parent meu i vam créixer plegats. Junts ens vam mantenir a la pau i a la guerra, junts vam patir una terrible pobresa. Per això, faré el que calgui, aniré a la justícia, el que calgui, però no les penso abandonar. Quina és la teva resposta?

DÈMEA. - Mira, Hegió, vaig a parlar amb el meu germà. A veure què diu ell.

HEGIÓ. - Tu també, Dèmea, pensa-hi, si sou rics i amb molt bona posició, més marge teniu per decidir amb serenitat el que és just, si és que voleu que se us consideri com a gent de bé.

DÈMEA. - No pateixis. Farem el que sigui més just.

HEGIÓ. - Ja cal que sigui així. Geta, acompanya'm a casa de la Sòstrata. (*Hegió i Geta marxen.*)

DÈMEA. - Ja sabia jo que això passaria! I tant de bo que no vaig més enllà! Tanta disbauxa i descontrol no pot portar més que problemes seriosos. Vaig a buscar el meu germà per desfogar-me amb ell.

ESCENA V

HEGIÓ

HEGIÓ (*A Sòstrata, mentre surt de casa seva.*). - Sòstrata, anima't, dona, i mira de consolar la teva filla tant com puguis. Ara vaig al fòrum a veure si trobo en Mició. Vull que conegui tots els detalls del que ha passat. Si ell està disposat a complir el seu deure, que ho faci; però si té una altra intenció, que m'ho digui el més aviat possible, així jo podré decidir què cal fer.

ACTE QUART

ESCENA I

CTESIFÓ, SIRUS

CTESIFÓ. - I dius que el pare ha tornat al camp?

SIRUS. - Sí, ja fa estona.

CTESIFÓ. - N'estàs segur?

SIRUS.- I tant que sí, és a la granja. Justament ara deu estar molt enfeinat.

CTESIFÓ – Tant de bo! No li desitjo cap mal, però m'agradaria que acabés tan fatigat que s'hagués d'estar al llit més de tres dies per descansar.

SIRUS. - Estaria bé això. I més dies i tot.

¹² A l'antiga Grècia la llei obligava els seductors a casar-se amb la dona que haguessin seduït. Si no ho feien, eren condemnats a mort.

CTESIFÓ. - Sí, perquè em moro de les ganes de passar tot aquest dia tan content com sigui possible i acabar-lo amb la mateixa alegria amb què el vaig començar. I aquesta granja nostra, la detesto especialment perquè és molt a prop. Perquè si estigués més lluny, el meu pare no podria tornar aquí abans de demà. Però ara quan vegi que no sóc allà, tornarà corrents, em dirà «No t'he vist en tot el dia.» i voldrà saber on he estat. I què li puc dir?

SIRUS. - No se t'acudeix res?

CTESIFÓ. - Res en absolut.

SIRUS. - Malament. Escolta, no tens cap client, amic o algú altre...

CTESIFÓ. - Sí, és clar, però i què faig amb això?

SIRUS. - ... que pugui dir que l'has estat ajudant?

CTESIFÓ. - Però no és veritat! No pot ser.

SIRUS. - Com que no?

CTESIFÓ. - Això podria ser durant el dia, però si passo la nit aquí, com ho explico, Sirus?

SIRUS. - Tant de bo es pogués ajudar els amics també de nit! Però no et preocupis. Conec bé el teu pare. Ja sé com calmar-lo quan està ben empipat.

CTESIFÓ. - I com ho fas?

SIRUS. - Li encanta sentir parlar bé de tu. I jo faig que et vegi com un déu, li parlo de les teves virtuts...

CTESIFÓ. - De les meves virtuts?

SIRUS. - Sí, sí, de les teves virtuts; i de seguida li salten les llàgrimes de goig, com si fos una criatura. (*Veü en Dèmea, que arriba.*) Compte!

CTESIFÓ. - Què passa?

SIRUS. - Mira qui ve ara!

CTESIFÓ. - És el meu pare?

SIRUS. - Justament!

CTESIFÓ. - I ara què fem, Sirus?

SIRUS. - Entra cap a dins, jo ja veuré què faig.

CTESIFÓ. - Si et pregunta res, li has de dir que no m'has vist enlloc, entesos? (*Entra a la casa de Mició.*)

SIRUS. - Deixa'm a mi!

ESCENA II

DÈMEA, CTESIFÓ, SIRUS

DÈMEA. - Quin dia més terrible que porto! En primer lloc, no he trobat el meu germà enlloc, i després, mentre l'anava buscant, un esclau de la granja em diu que el meu fill no era allà. Ara, no sé què fer.

CTESIFÓ (*Des de la casa, en veü baixa.*) - Sirus!

SIRUS (*En veü baixa també.*) - Què passa?

CTESIFÓ. - M'està buscant?

SIRUS. - Sí.

CTESIFÓ. - Ai, que estic perdut!

SIRUS. - Tranquil.

DÈMEA (*Sense veure en Sirus.*) - I com pot ser que em passi tot això? No m'ho explico, tret que no sigui el meu destí patir tant. Sóc el primer que s'adona de la nostra desgràcia, sóc el primer que s'entera de tot, sóc el primer que l'anuncia, i quan la desgràcia ja ha arribat, sóc l'únic que pateix.

SIRUS. - Guaita aquest! Diu que és el primer que s'entera de tot i en realitat és l'únic que no sap res de res.

DÈMEA. - Ara vinc aquí de nou a veure si ha tornat el meu germà.

CTESIFÓ. - Sirus, si us plau, mira d'entretenir-lo perquè no entri.

SIRUS. - Vols callar? Ja m'encarrego jo!

CTESIFÓ. - Per Hèrcules, no penso deixar això a les teves mans, ara mateix em tanco amb ella en una habitació. Només així em quedaré tranquil.

SIRUS. - D'acord. Igualment, miraré d'allunyar-lo.

DÈMEA (*Veient en Sirus.*) - Mira qui hi ha aquí! Sirus, l'esclau sense escrúpols!

SIRUS (*Fingint que no veu en Dèmea.*) - Per Hèrcules, realment, no es pot estar en aquesta casa, si les coses estan així! Jo voldria saber quants amos tinc. Quina desgràcia!

DÈMEA (*Apart.*) - Què voldrà ara aquest? (*En veu alta.*) I tu, què t'expliques, bon home? Ja és a casa el meu germà?

SIRUS. - Per què dimonis em dius «bon home»? Que no veus que estic fatal?

DÈMEA. - Doncs què et passa?

SIRUS. - Que què em passa? Mira, Ctesifó ben bé ens mata a cops de puny a mi i també a la citarista.

DÈMEA. - I ara! Què m'estàs dient?

SIRUS. - Ai, mira com em va partir el llavi.

DÈMEA. - I per què?

SIRUS. - Ara diu que jo el vaig empènyer a comprar aquesta dona.

DÈMEA. - Però no m'havies dit que l'havies acompanyat a la granja?

SIRUS. - Sí, però després va tornar tot furiós. No va respectar res, i fins i tot va colpir un pobre vell! Jo que el portava a coll quan ell era petitó!

DÈMEA. - Ai, Ctesifó, com estic d'orgullós! Fas com fa el teu pare! Molt bé! Ja ets tot un home!

SIRUS. - Com que estàs orgullós? Et sembla bé el que ha fet? Si és llest, val més que controlli les seves mans a partir d'ara.

DÈMEA. - Ha estat molt valent.

SIRUS. - Tant valent que va aconseguir imposar-se a una pobre dona i a un esclau, que no va gosar tornar-li els cops. Quina mena de valentia és aquesta?

DÈMEA. - Impossible fer-ho més bé. Veig que pensa com jo, que tu ets el responsable d'aquesta malifeta. I ara, digue'm si el meu germà és a dins.

SIRUS. - No.

DÈMEA. - I on el podré trobar?

SIRUS. - Jo sé on és, però avui no t'ho penso dir.

DÈMEA. - Què dius ara?

SIRUS. - El que has sentit.

DÈMEA. - Mira que rebràs!

SIRUS. - No sé com es diu l'amo de la casa on és, però conec el lloc.

DÈMEA. - Doncs, digue'm on és.

SIRUS. - Coneixes el pòrtic que hi ha a la vora del mercat, allà abaix?

DÈMEA. - I tant que el conec!

SIRUS. - Doncs ves tot recte per aquella avinguda cap amunt, deixa'l enrere i quan arribis a dalt de tot hi una baixada, llança-t'hi i molt a prop trobaràs a la dreta un carreró.

DÈMEA. - Quin?

SIRUS. - El que està a tocar d'una figuera silvestre.

DÈMEA. - Sí, ja sé.

SIRUS. - Doncs, segueixes per allà.

DÈMEA. - Però aquest carreró no té sortida!

SIRUS. - Per Hèrcules, és veritat! Què burro que sóc, m'havia desorientat. Torna al pòrtic. Per allà arribaràs més ràpid i no és tan probable que t'equivoquis. Coneixes la casa de Cràtinus, l'home ric?

DÈMEA. - Sí.

SIRUS. - Doncs la deixes enrere, per allà a l'esquerra, i vas tot recte per aquella avinguda. Quan arribis al temple de Diana, gires a la dreta; abans d'arribar a la porta, veuràs l'estany i el forn i, justament enfront, una fusteria. Allà el trobaràs.

DÈMEA. - Què hi fa?

SIRUS. - Ha encarregat uns triclinis... amb les potes d'alzina... per menjar al peristil.

DÈMEA. - I poder fer les vostres festasses, molt bé! No t'entretinc més, vaig a buscar-lo. (*Surt.*)

SIRUS (*A soles.*). - Sí, vés-hi! Avui et faré caminar tant com mereixes, vell rondinaire! Èsquinus ve amb retard, el dinar es farà malbé. Ctesifó, per la seva banda, està gaudint del seu amor. Ara em dedicaré a mi mateix, menjaré del que més m'agradi i aniré tastant els vins.

ESCENA III

MICIÓ, HEGIÓ

MICIÓ. - No cal que em lloïs tant, Hegió. Faig el que he de fer: esmeno l'error que hem comès. O és que et penses que jo sóc d'aquesta mena d'homes que se senten ofesos si expliques l'error que han comès i, és més, acaben acusant-te a tu del que ells han fet? M'estàs donant les gràcies per no fer això?

HEGIÓ. - De cap manera. Mai no vaig pensar de tu d'aquesta manera. Vine amb mi a la casa de la mare de la noia, Mició. I li dius personalment el que m'acabes de dir a mi: que les sospites que hi havia sobre la conducta de l'Èsquinus són per causa del seu germà i la seva amant, la citarista.

MICIÓ. - Si és això el que creus que cal fer, anem!

HEGIÓ. - Perfecte! D'aquesta manera calmaràs els ànims d'aquesta dona, que s'està consumint de pena i preocupació, i, alhora compliràs amb el teu deure. Però si no et va bé d'anar-hi, jo li puc explicar el que m'has dit.

MICIÓ. - No, no, aniré jo.

HEGIÓ. - Magnífic! Perquè les persones que són menys afortunades tenen tendència a la suspicàcia i tot ho interpreten com un menyspreu. Per causa de la seva inferioritat, sempre pensen que se les deixa de banda. Per aquest motiu ella es quedarà més tranquil·la si ets tu justament qui li demana disculpes i li explicat tot.

MICIÓ. - Hi estic totalment d'acord.

HEGIÓ. - Llavors, vine amb mi, entrarem per aquí.

MICIÓ. - Amb molt de gust.

ESCENA IV

ÈSQUINUS

ÈSQUINUS. - Tinc el cor destrossat! De sobte m'ha caigut a sobre una desgràcia tan greu, que no sé ni què fer ni com actuar. El meu cos està paralytitzat per la por; el meu esperit, trasbalsat pel pànic, i no sóc capaç de pensar amb claredat. Ai, i ara com puc resoldre tot aquest embolic? Ara sóc sospitós i en part és culpa meva. La Sòstrata creu que jo he comprat per mi aquella citarista. M'ho va donar a entendre la vella Càntara. Me l'he trobada quan l'han enviat a buscar la llevadora; jo, tan bon punt l'he vista, m'hi he acostat i li hi he preguntat com estava la Pàmfila, si ja era el moment del part i per això anava a buscar la llevadora. Ella m'ha escridassat: «Ves-te'n, Èsquinus! Ja ens has pres prou el pèl amb les teves promeses.» «Però, -li he dit jo- què m'estàs dient?» «Fot el camp! Ves-te'n amb la que t'agrada!» De seguida m'he adonat del que elles sospiten; però no he dit res per no delatar el meu germà i que tothom s'assabenti del que ha fet. I ara, què puc fer? Dir que la citarista pertany al meu germà? No convé que això se sàpiga. Ho deixo així. Amb una mica de sort, ningú no sabrà res. El pitjor de tot és que no em creuran. Tot em fa semblar culpable. Al cap i a la fi, jo vaig raptar la noia, jo vaig pagar els diners, la van portar a casa meva. I tot això va ser per culpa meva. Per què no li vaig explicar al meu pare tot el que m'havia passat a mi? Li hauria pregat que em deixés casar-me amb la noia. Quin embolic! Apa, Èsquinus, desperta! Ara el primer de tot és anar a veure-les i demanar-los disculpes. M'acostaré a la porta. Per Júpiter! Quan truco a aquesta porta em sento fatal. (Truca.)

Hola, hola! Sóc l'Èsquinus! Obriu, si us plau! No sé qui surt, m'apartaré a un costat.

ESCENA V

MICIÓ, ÈSQUINUS

MICIÓ (Sortint de casa de la Sòstrata.) - Feu com t'he dit, Sòstrata. Jo buscaré l'Èsquinus per dir-li com estan les coses. Però, qui ha trucat a la porta?

ÈSQUINUS (Apart.) - Per Hèrcules, és el meu pare! Estic perdut!

MICIÓ. - Èsquinus!

ÈSQUINUS (Apart.) - Què fa aquí?

MICIÓ. - Ets tu qui ha trucat a la porta? (*A part.*) No diu res. Per què no li prenc el pèl una mica? Bé li estarà, perquè no va confiar en mi. (*A Èsquinus.*) Que no em dius res?

ÈSQUINUS. - Jo no he estat.

MICIÓ. - Ah, no? Ja em preguntava què coi feies aquí. (*Apart.*) S'ha posat vermell, això és un bon senyal.

ÈSQUINUS. - I tu, pare, què fas aquí?

MICIÓ. - Jo? No res. Un amic m'ha vingut a buscar al fòrum perquè fos el seu valedor¹³.

ÈSQUINUS. - En quin tema?

MICIÓ. - Doncs mira, en aquesta casa viuen unes dones molt pobres. Crec que no les coneixes, és més, n'estic convençut, perquè van venir a viure aquí fa no gaire.

ÈSQUINUS. - I llavors?

MICIÓ. - Són una mare i la seva filla jove, soltera.

ÈSQUINUS. - Segueix.

MICIÓ. - El pare és mort. Aquest amic meu és el parent més proper. Segons la llei està obligat a casar-se amb ella¹⁴.

ÈSQUINUS (*Apart.*) - Estic perdut!

MICIÓ. - Què passa?

ÈSQUINUS. - Res, continua.

MICIÓ. - I ara ha vingut per endur-se-la amb ell, ja que viu a Milet.

ÈSQUINUS – Però, què dius? Se l'emporta a Milet?

MICIÓ. - Sí.

ÈSQUINUS (*Apart.*) - Jo em moriré! (*Alt.*) I elles, què diuen?

MICIÓ – Què vols que diguin? Doncs res. Bé, sí, la mare diu que la noia ha tingut un fill amb un altre home, no sé qui, perquè no vol dir-ne el nom, i que primer va aquest home, que no és qüestió que es casi amb el meu amic.

ÈSQUINUS. - I això no et sembla bé?

MICIÓ. - No.

ÈSQUINUS. - Com que no? Llavors se l'emportaran d'aquí?

MICIÓ. - I per què no?

ÈSQUINUS. - Tu i el teu amic heu estat massa durs, no heu tingut pietat i em fa l'efecte, pare, que això que voleu fer no és digne.

MICIÓ. - Per què dius això?

¹³ Valedor era la persona que donava assessorament jurídic a amics i familiars. No era un advocat, sinó una persona que tenia coneixement de les lleis.

¹⁴ A les lleis gregues s'havia establert que si una noia jove pobra quedava òrfena, podia demanar al parent masculí més proper que s'hi casés o que li donés un dot; d'aquesta manera la llei intentava protegir de la deshonra les joves òrfenes sense recursos.

ÈSQUINUS.- Que no ho veus? Com creieu que es deu sentir l'home que es va anar al llit amb ella per primer cop? Segurament l'estima encara, i creus tu que podrà suportar que se l'emportin i que no la veurà més? Això no està bé, pare!

MICIÓ. - I per què no? Qui va formalitzar el prometatge? Qui va donar la seva mà? Quan s'hi va casar? Qui fa ratificar el contracte matrimonial? Per què es va unir a una dona a la qual no tenia dret?¹⁵

ÈSQUINUS. - I què volies que fes una jove com ella? Esperar-se a casa que vingués aquest parent a buscar-la? Això, pare, és el que és just.

MICIÓ.- Però, això no té sentit! Vols que aconselli al meu amic en contra dels seus interessos? I a més, Èsquinus, a nosaltres què ens importa? No tenim res a veure! Apa, anem. (*Èsquinus comença a plorar.*) Per què plores?

ÈSQUINUS . - Pare, si us plau, escolta'm!

MICIÓ . - Èsquinus, ja m'ho han explicat i ho sé tot, t'estimo molt i em preocupo pel que fas.

ÈSQUINUS. - M'agradaria que m'estimessis perquè sóc digne. Per això, em sap molt greu haver comès aquest error i sento vergonya davant de tu.

MICIÓ. - Ho sé, per Hèrcules, et conec bé. Però em preocupa que siguis tan descuidat. En quina ciutat penses que vius? Vas aprofitar-te d'una noia i no tenies cap dret a acostar-t'hi. Això ja va estar malament, però al cap i a la fi és una cosa pròpia dels homes, alguns de molt dignes també ho han fet. Però després, hi vas pensar novament? Vas pensar què calia fer o com? I si et feia vergonya dir-m'ho, com esperaves que m'assabentés? I entre unes coses i altres, ja han passat deu mesos! T'has fallat a tu mateix i a ella, i també al nadó, que depenia de tu. I doncs, creies que els déus ho resoldrien mentre dormies i que ella seria portada a casa teva i a la teva habitació sense que tu et prenguessis cap molèstia? M'agradaria que no fossis tan descuidat en aquesta mena de coses. Anima't, fill, que et casaràs amb ella!

ÈSQUINUS. - Com dius?

MICIÓ. - Que t'animis, home.

ÈSQUINUS. - Pare, per tots el déus, ara m'estàs prenent el pèl?

MICIÓ. - Que et prenc el pèl? Per què dius això?

ÈSQUINUS. - No ho sé; és que ho desitjo tant desesperadament, que em fa por que no sigui veritat.

MICIÓ. - Torna a casa i prega als déus que puguis portar-hi la teva esposa. Ves.

ÈSQUINUS. - Com? La meva esposa? Portar la meva esposa?

MICIÓ. - Sí, la teva esposa.

ÈSQUINUS. - Ja?

¹⁵ Mició enumera els passos que s'han de seguir per formalitzar un matrimoni a Roma: primer de tot les *sponsalia*, és a dir, el protocol del compromís matrimonial, entre el pare de la jove i el futur marit. Després hi ha el lliurament simbòlic que es produeix durant la cerimònia del casament en què el pare lliura la seva filla al marit. Pel que fa al contracte matrimonial, el matrimoni era, sobretot, un acord legal entre dues famílies. Si la família de la dona no tenia *pater familias*, perquè era mort i no hi havia germans que representessin aquest paper, (el cas de la Pàmfila), aquest paper l'havia de fer el parent més proper. Per una banda hi ha el dret romà respecte al protocol matrimonial i per una altra, la llei grega que ja s'esmenta a la nota 13. Cap d'elles no ha estat respectada per l'Èsquinus.

MICIÓ. - Sí, el més aviat possible.

ÈSQUINUS. - Que els déus m'ha facin pagar si no t'estimo més que els meus ulls!

MICIÓ. - Més que a ella?

ÈSQUINUS. - Igual.

MICIÓ. - Molt bé.

ÈSQUINUS. - I el de Milet, on és?

MICIÓ. - Ha desaparegut, se n'ha anat, ja ha pujat al vaixell. Però, per què te'n vas?

ÈSQUINUS. - Pare, ves-hi tu a pregar els déus; segur que et fan més cas que a mi, perquè tu ets molt millor que jo.

MICIÓ. - Jo entro a la casa a organitzar els preparatius. Tu, si ets llest, fes el que t'he dit. (*Entra a la casa.*)

ÈSQUINUS (*A soles*).— I això què és? Ser pare o ser fill? Si ell fos el meu germà o un col·lega, es portaria més bé? Com no estimar un pare així? Com no portar-lo al cor? Amb la seva indulgència em venen ganes de fer les coses bé i evitar qualsevol cosa que el disgusti. Ara no m'entretinc més, no sigui que faci tard al meu casament.

ESCENA VI

DÈMEA

DÈMEA. - Estic esgotat de tant caminar. Tant de bo Júpiter et mati, Sirius, per les teves indicacions! M'he arrossegat per tota la ciutat, fins a la porta, fins al temple, a tont arreu! I no he trobat cap fusteria ni ningú que hagués vist el meu germà. Ara m'esperaré a casa seva fins que torni.

ESCENA VII

MICIÓ, DÈMEA

MICIÓ (*Adreçant-se al seu fill, que està a dins.*) - Vaig a dir-los que nosaltres ja estem preparats.

DÈMEA (*Apart.*) - Mira-te'l, és aquí. (*A Mició.*) Fa estona que et busco, Mició.

MICIÓ. - I això?

DÈMEA. - He d'explicar-te més coses d'aquell jove honrat...

MICIÓ. - Tornem-hi!

DÈMEA. - ... realment desastroses, molt greus!

MICIÓ. - No em diguis!

DÈMEA. - Ah, no saps quin tipus d'home és.

MICIÓ. - Sí, sí que ho sé.

DÈMEA. - Ximple! Et penses que parlo de la citarista. Doncs, no, ara es tracta d'un delicte contra una ciutadana soltera.

MICIÓ. - Ja estic assabentat.

DÈMEA. - Oh! Ho saps i ho permets?

MICIÓ. - I per què no?

DÈMEA. - Ah, i no fas res? No estàs furiós?

MICIÓ. - Doncs, no. Jo m'estimaria més...

DÈMEA. - Ha nascut un nen...

MICIÓ. - Que els déus li siguin propicis.

DÈMEA. - La noia no té res...

MICIÓ. - Ho sé.

DÈMEA. - ... i s'hi ha de casar sense dot.

MICIÓ. - És clar.

DÈMEA. - I ara què faràs?

MICIÓ. - Doncs el que toca: portar la noia aquí des de casa seva.

DÈMEA. - Per Júpiter, això és el que toca fer...?

MICIÓ. - Quina altra solució trobes?

DÈMEA. - Quina altra solució? Si això no t'afecta, està bé, és propi dels homes dissimular els sentiments.

MICIÓ. - Però ja està promès a la noia. Tot ja s'ha resolt. Es casen. He fet que no tinguin por, això sí que és propi d'un home.

DÈMEA. - Mició, estàs d'acord amb el que ha fet?

MICIÓ. - No, si pogués, ho canviaria. Però com que no puc, miro de suportar-ho amb serenitat. La vida dels homes és així, si en tirar els daus no surt el que convé, s'ha de buscar una solució assenyada.

DÈMEA. - Sí que saps tu de buscar solucions! Amb el teu seny s'han perdut les vint mines de la citarista. I després caldrà fer-la fora gratis, si no hi ha manera de vendre-la.

MICIÓ. - No tinc intenció de fer una cosa ni l'altra.

DÈMEA. - I què faràs, doncs?

MICIÓ. - Es quedarà a casa.

DÈMEA. - Per tots el déus! Una prostituta i una mare de família dins la mateixa casa!

MICIÓ. - Per què no?

DÈMEA. - Que t'has tornat boig?

MICIÓ. - Clar que sí!

DÈMEA. - Que m'estàs dient! Ets capaç de fer-ho per tal de tenir algú amb qui cantar!¹⁶

MICIÓ. - Per què no?

DÈMEA. - I la nova esposa també n'aprendrà?

¹⁶ A Roma la música només es feia servir als sacrificis, al teatre i a la guerra. En canvi, els grecs li donaven molta importància. L'estudiaven a l'escola i s'hi dedicaven molt.

MICIÓ. - Per descomptat.

DÈMEA. - Y tu ballaràs amb elles?¹⁷

MICIÓ. - Exacte.

DÈMEA. - Ah, sí?

MICIÓ. - I tu també, amb nosaltres.

DÈMEA. - Però no et fa vergonya parlar així?

MICIÓ. - Vinga, home, deixa el teu malhumor. Ara has d'estar content i de bon humor, que es casa el meu fill! Ara entro a parlar amb ells, torno de seguida.

DÈMEA. - Ai, Júpiter! Quina vida, quins costums, quina bogeria! Una esposa sense dot, una citarista, tot de despeses. El fill perdut per la luxúria, el pare s'ha tornat boig. Ni els déus podrien salvar aquesta família!

ACTE CINQUÈ

ESCENA I

SIRUS, DÈMEA

SIRUS (*Sortint de casa de Mició sense veure en Dèmea.*) - Per Pòl·lux, Què bé que t'has cuidat, Sirus, i com has portat a terme el que t'havies proposat!¹⁸ Fantàstic! Ara que he menjat de tot i tinc la panxa ben plena, em ve de gust sortir a fer un tomb.

DÈMEA (*Apart.*) - Mira-te'l, pels déus! És un model d'austeritat!

SIRUS (*Veü en Dèmea.*) - Aquí està el vell! (*En veü alta.*) Què passa que fas aquesta cara d'amargat?

DÈMEA. - Ets un canalla!

SIRUS. - Un moment, un moment! Vens aquí a il·luminar-nos amb la teva eloqüència, home savi?

DÈMEA. - Si fossis un dels meus esclaus...

SIRUS. - ... series ric, sens dubte, Dèmea, i la teva riquesa hauria augmentat.

DÈMEA. - ... m'encarregaria que rebessis el càstig que mereixes.

SIRUS. - Per què? Què he fet ara?

DÈMEA. - Prou que ho saps! Un escàndol ben gros, un problema encara més greu que amb prou feines es comença a arreglar i vosaltres esteu bevent i fent celebracions!

SIRUS. - (*Apart*) Tant de bo no hagués sortit!

ESCENA II

¹⁷ A Roma també era inconcebible que un ciutadà ballés. En canvi, a Grècia era tot el contrari. Fins i tot filòsofs com Sòcrates va a aprendre a ballar i ho recomanava als deus deixebles.

¹⁸ Es refereix al fet de menjar i beure que esmenta a l'escena III de l'Acte Quart.

DROMÓ, DÈMEA, SIRUS

DROMÓ (*Sortint de casa de Mició, però sense veure en Dèmea.*) Ei, Sirus! Ctesifó demana que tornis.

SIRUS (*En veu baixa.*) - Ves-te'n a pastar!

DÈMEA. - Què diu aquest d'en Ctesifó?

SIRUS. - No res.

DÈMEA. - Escolta, bergant! En Ctesifó és a dins?

SIRUS. - No.

DÈMEA. - I per què el crida aquest?

SIRUS. - No, parla d'un altre que és un paràsit petitó¹⁹. No crec que el coneguis.

DÈMEA. - Ara ho sabré. (*Es dirigeix cap a la casa de Micio.*)

SIRUS. - Però què fas? On vas?

DÈMEA. - Deixa'm!

SIRUS. - No entris!

DÈMEA. - Deixa'm, bergant! Vols que t'esmicoli el cervell? (*Entra finalment a casa de Mició.*)

SIRUS.- Ja s'ha sortit amb la seva! Per Pòl·lux, un convidat desagradable, especialment per en Ctesifó! I ara què faré? Bé, mentre no es calmi tot aquest enrenou, serà millor que m'amagui i dormi una miqueta amb l'escalfor del vi que he begut. Això és el que he de fer.

ESCENA III

MICIÓ, DÈMEA

MICIÓ (*Sortint de casa de la Sòstrata i parlant cap a dins.*) - Sòstrata, tot s'ha fet com t'he dit, així doncs, quan vulguis ... Però qui ha fet un cop tan fort a la porta?

DÈMEA (*Sortint de casa d'en Mició.*) - Ai de mi! Ara què faré? Què és el més correcte? De què em queixaré? Oh, cel! ;Oh, terra! ;Oh, mars del diví Neptú!

MICIÓ (*Apart.*) - Aquí el tenim! Ja s'ha assabentat de tot; per això crida. Tot s'ha acabat. Cal barallar-s'hi ara.

DÈMEA – Aquí tenim qui ha causat la perdició dels meus dos fills!

MICIÓ. - No t'empipis més i calma't.

DÈMEA. - Ja estic calmat. Deixo de banda els insults. Ara anem per parts. Digue'm una cosa: no vam pactar tu i jo que tu no t'ocuparies del meu fill ni jo del teu?

MICIÓ. - Certament, no ho nego.

DÈMEA. - Doncs, perquè ara s'està a casa teva bevent. Per què reps el meu fill? Per què li has

¹⁹ Un paràsit era una persona que vivia a costa dels altres. En aquest cas, Sirus mira de distreure en Dèmea, però igualment s'està referint al fill de Dèmea.

comprat una amiga? No et sembla just que cadascú respecti la seva part del tracte? Si deixo en pau el teu fill, tu deixes en pau el meu.

MICIÓ. - Això no és just.

DÈMEA. - Com que no?

MICIÓ. - Hi ha un refrany molt antic que diu: les coses dels amics són comunes entre ells.

DÈMEA. - Sí, clar! Ara vens amb això?

MICIÓ. - Escolta, Dèmea, escolta'm un moment. En primer lloc, si et preocupa la despesa que han fet els teus fills, si us plau, pensa en això: fa anys tu els apujaves tots dos segons les teves possibilitats, perquè creies que amb els teus diners n'hi hauria prou per tots dos, i que jo m'acabaria casant. Bé, no canviïs això: guarda, compra, estalvia, procura deixar-los en herència tant com puguis. Guarda per tu aquesta glòria, però deixa també que frueixin dels meus diners, que els han arribat sense esperar-los. Tu no perds res i, en canvi, tot allò que es pugui afegir de part meva, pensa que és un guany. Si t'ho penses una mica, ens trauries de sobre a tots (tu inclòs) un gran pes de sobre.

DÈMEA. - Deixa estar els diners! La conducta de tots dos...

MICIÓ. - Un moment! Deixa'm acabar! De vegades quan dues persones fan la mateixa acció pot passar que aquesta mateixa acció sigui condemnada en un cas i no en l'altre. I la qüestió no és que l'acció sigui diferent, sinó que les dues persones que la fan són diferents. Doncs bé, jo veig que els nostres fills tenen coses bones a dins i que finalment seran com nosaltres volem que siguin. Veig també que tenen criteri, que entenen les coses, que són intel·ligents quan cal, que són respectuosos, que s'estimen, que tenen un bon cor. Llavors, el dia que tu vulguis, podràs fer-los tornar al bon camí. És veritat que no són molt assenyats amb els diners. Ai, Dèmea! Pel que fa a les altres coses, ens tornem més savis amb els anys. Els anys només porten als homes la preocupació pels diners, potser massa i tot. Però ells dos aprendran també a cuidar l'economia.

DÈMEA. - Tant de bo que les teves idees i el teu cor tan benèvol no ens portin a la ruïna!

MICIÓ. - Calla, que això no passarà. Confia en mi i no arrufis el front!

DÈMEA. - Ja que m'ho demanes i cal fer-ho, ho faré. Però demà, de matinada, tornaré al camp amb el meu fill...

MICIÓ. - Abans i tot. Però avui, si més no, estigues content!

DÈMEA. - ... i pel que fa a la citarista, me l'enduré també.

MICIÓ. - Molt bé! D'aquesta manera tindràs el teu fill sempre al camp. Només cal que la mantinguis a ella.

DÈMEA. - Ja me n'ocuparé jo d'això. I allà faré que estigui coberta de fum, farina per cuinar i moldre i també la faré recollir espigues al migdia, i així es tornarà tan torrada i negra com el carbó.

MICIÓ. - Ben pensat! Ara sí que semblas un home assenyat. (*Imitant en Dèmea.*) «I a més a més obligaré el meu fill a anar-se al llit amb ella, encara que no vulgui!»

DÈMEA. - No et passis! Tens sort perquè tens molt humor. Jo en canvi penso que...

MICIÓ. - Deixa estar això!

DÈMEA. - Ja callo.

MICIÓ.- Apa, anem a dins i passem aquest dia com toca! (*Entra a casa seva.*)

ESCENA IV

DÈMEA

DÈMEA. - No importa quins plans fem per a la vida. La pròpia vida té el seu recorregut. Els esdeveniments, l'edat i l'experiència ens aporten sempre coses noves i ens ensenyen coses que pensàvem que sabíem i, un cop, experimentem tot això, rebutgem allò que abans trobàvem bé. Així em sento jo ara. A la meua edat deixo de banda la vida aspra i dura que portava abans. Per què? Perquè l'experiència m'ha fet descobrir que el més adient per l'home és la indulgència i l'amabilitat. Només cal comparar la vida del meu germà amb la meua. Ell s'ha passat la vida en festes i sense fer res de profitós, però sempre tranquil, amable, sense ofendre ningú, somrient sempre. Jo, en canvi, sóc aspre, malhumorat, mesquí, tossut. Em vaig casar, quina preocupació! Vaig tenir dos fills, dues preocupacions més! I amb tanta preocupació i tants esforços només pensava en guanyar diners per a ells. Ara, al final de la meua vida, què he aconseguit? Que tots dos m'odiïn. El meu germà frueix de la paternitat sense patir. A ell l'estimen, a mi m'eviten. A ell li expliquen els seus plans, li demanen ajuda i s'estan a casa seva; a mi m'han deixat de banda; a ell li desitgen una llarga vida, a mi... segur que esperen la meua mort. Jo els he criat amb un gran esforç i ell se'ls ha guanyat amb una despesa petita. Jo rebo els inconvenients i ell les satisfaccions. Apa, ara toca fer-ho al revés. Crec que sóc capaç de parlar més suau i ser més pacient. I ho faré, jo també vull ser estimat pels meus. Si ho puc aconseguir, val la pena intentar-ho. I si gastem massa diners, què m'importa? Jo ja sóc vell.

ESCENA V

SIRUS, DÈMEA

SIRUS. - Ei, Dèmea! El teu germà demana que no t'allunyis gaire.

DÈMEA. - Com...? Ah, hola, estimat Sirus! Què t'expliques? Estàs bé?

SIRUS. - Sí.

DÈMEA. - Fantàstic! (*Apart.*) Per començar, li he dit tres expressions que no dic mai: «Estimat Sirus! Què t'expliques? Estàs bé?» (*En veu alta.*) Sembles un esclau molt amable i serà un plaer recompensar-te.

SIRUS. (*Amb desconfiança.*) - I jo t'estaré agraït.

DÈMEA. - Sirus, ho dic de debò, i d'aquí a poc ho podràs comprovar.

ESCENA VI

GETA, DÉMEA

GETA (*Sortint de casa de la Sòstrata, i parlant cap a dins.*) - Ama, vaig a casa d'en Mició, a veure quan venen a buscar la noia. Ah, aquí és en Dèmea! Hola!

DÉMEA. - Com et dius?

GETA. - Geta.

DÉMEA. - Geta, amb tota sinceritat, em sembla que ets un esclau molt valuós, d'aquells que s'interessen pel seu amo. Per això, miraré d'afavorir-te. (*Apart.*) M'esforço en ser agradable i la cosa va molt bé.

GETA. - És la teua bondat la que em considera bé.

DÈMEA (*Apart.*). - De mica en mica, estic conquerint la plebs.

ESCENA VII

ÈSQUINUS, DÈMEA, SIRUS, GETA

ÈSQUINUS (*Sortint de casa d'en Mició, però sense veure la resta.*) - Realment, em tornen boig amb aquest afany de celebrar unes noces massa solemnes, no acabem mai amb els preparatius.

DÈMEA. - Com va, Èsquinus?

ÈSQUINUS. - Ah! Eres aquí, pare?

DÈMEA. - Per Hèrcules, sí, el teu pare, que t'estima més que els seus propis ulls! Escolta, per què no fas que portin la teva dona a casa?

ÈSQUINUS. - Això voldria, però hi ha uns detalls que no m'ho permeten encara: la flautista i els qui han de cantar l'himeneu²⁰.

DÈMEA. - Apa, fes-me cas!

ÈSQUINUS. - Digues.

DÈMEA. - Deixa't estar de tot això: himeneu, processó, torxes, flautistes. I mana que enderroquin la tàpia del jardí el més aviat possible. Que la teva esposa passi per allà, de les dues cases fes-ne una de sola, i porta també la mare i tota la família.

ÈSQUINUS. - Molt bona idea, pare estimat!

DÈMEA (*Apart.*) - Anem bé! Em diu «pare estimat». La casa del meu germà estarà sempre oberta, tot de gent hi arribarà i amb tantes despeses s'arruïnarà. Però a mi no m'afecta, només m'interessa que em vegin amable i que m'estimin. I ara que aquest babiloni²¹ gastí mines i més mines. (*En veu alta.*) Sirus, a què esperes per fer-ho?

SIRUS. - Què he de fer jo?

DÈMEA. - Enderrocar la tàpia. (*A Geta.*) Tu, ves a buscar-les.

GETA. - Que els déus t'ho paguin, Dèmea. Veig que vols afavorir la nostra casa.

DÈMEA. - És que ho mereixeu. (*Geta torna a entrar a casa de la Sòstrata.*) (*A Èsquinus.*) Què et sembla?

DÈMEA.- És molt millor això que conduir-la pel carrer, ara que acaba de parir i està delicada.

ÈSQUINUS. - Certament, és la millor idea, pare estimat.

DÈMEA. - Així faig jo les coses. Però, guaita Mició.

ESCENA VIII

²⁰ L'himeneu és el cant nupcial que es cantava durant el trasllat de la nova esposa a casa del seu marit. La processó l'encapçalaven dones que portaven torxes enceses, després hi havia un carro on anava la núvia i per últim un grup de familiars i amics que ballaven, cantaven i tocaven la flauta.

²¹ Es refereix a Mició, perquè els romans consideraven que els babilonis eren opulents i malgastadors.

MICIÓ, DÈMEA, ÈSQUINUS

MICIÓ (*Parlant a Sirus, que està a dins.*) - Que ho ha manat el meu germà? On és? (*Veü en Dèmea.*)
Tu has manat això, Dèmea?

DÈMEA. - Sí, jo mano que amb això i tota la resta fem el possible per unir la nostra família amb la seva, de manera que puguem tractar-la bé, ajudar-la, acceptar-la.

ÈSQUINUS (*A Mició*). - Pare, si us plau, dóna la teva autorització!

MICIÓ. - Molt bé, doncs.

DÈMEA. - Per Hèrcules, és la nostra obligació. I per començar, l'esposa ha de tenir una mare...

MICIÓ. - Però ja en té...

DÈMEA. - ... honrada i discreta ...

MICIÓ. - Així és considerada.

DÈMEA. - ... que ja no és jove.

MICIÓ. - Ho sé.

DÈMEA. - Una dona que per la seva edat ja no pot tenir més fills, i no té ningú que la cuidi i la defensi. Està sola.

MICIÓ (*Apart.*) - Quina en porta de cap?

DÈMEA. - És necessari que et casis amb ella. (*A Èsquinus.*) I tu fes tot el possible per aconseguir-ho.

MICIÓ. - Que jo em casi?

DÈMEA. - Sí, tu.

MICIÓ. - Jo?

DÈMEA. - I tant que sí!

MICIÓ. - T'has tornat boig!

DÈMEA (*A Èsquinus*). - Si ets un home, t'encarregaràs que es casi.

ÈSQUINUS. - (*A Mició*.) Pare...!

MICIÓ. - Burro, li fas cas a aquest?

DÈMEA. - És inútil que et resisteixis, no tens fugida.

MICIÓ. - Estàs boig!

ÈSQUINUS. - Pare estimat, és el millor per tots!

DÈMEA. - Apa, fes cas al teu fill!

MICIÓ. - Però, tu estàs bé del cap? Jo, convertit en nuvi, ara als seixanta-cinc anys? I amb una dona gran? És això el que voleu que faci?

ÈSQUINUS. - Ho has de fer, ja l'hi he promès.

MICIÓ. - Que ja l'hi has promès? Noi, sigues generós amb les teves coses!

DÈMEA. - I què faries si et demanés alguna cosa més important?

MICIÓ. - Que et sembla poc això?

DÈMEA. - Accepta.

ÈSQUINUS. - Va, home digues que sí.

DÈMEA. - Vinga, accepta d'una vegada!

MICIÓ. - Deixeu-me en pau!

ÈSQUINUS. - Només si acceptes.

MICIÓ. - Això no és just!

DÈMEA. - Vinga, Mició!

MICIÓ. - Tot i que això em sembla una disbauxa, i que no té res a veure amb el meu estil de vida, com que insistiu tant, accepto.

ÈSQUINUS. - Gràcies, pare! Com t'estimo!

DÈMEA. - Però... (*Apart.*) I ara que es fa tot el que jo dic, què més puc dir?

MICIÓ. - Encara més?

DÈMEA. - Hegió, és el seu parent més proper i amic nostre. Com que és pobre, estaria bé que li donéssim algun benefici.

MICIÓ. - Quin benefici?

DÈMEA. - Allà al suburbi tens un trosset de terra que arrendes a gent estranya. Per què no l'hi deixem perquè se'n pugui beneficiar?

MICIÓ. - «Un trosset» dius?

DÈMEA. - Y si és un tros gran, tant és. Realment, Hegió és com un pare per ella, és honrat, és dels nostres. Es mereix aquest detall. Al cap i a la fi, Mició, oi que puc fer meva una frase que tu has dit fa una estona? «És un vici comú de la vellesa tenir cura dels béns». Nosaltres no hem de fer això. Vas dir una gran veritat i cal obrar en conseqüència.

MICIÓ. - Tens raó, i així farem, ja que ell m'ho demana. (*Es refereix a Èsquinus.*)

ÈSQUINUS.- Pare!

DÈMEA. - Me n'alegro. Ara sí que som germans d'ànima i de cos. (*Apart.*) Faig servir les seves mateixes armes.

ESCENA IX

SIRUS, DÈMEA, MICIÓ, ÈSQUINUS

SIRUS. - Ja hem fet el que havies manat, Dèmea!

DÈMEA. - Ets un home molt valuós, Sirus. Per Pòl·lux, mereixes ser lliure.

MICIÓ. - Lliure? Per què?

DÈMEA. - Per moltes raons.

SIRUS. - Oh, Dèmea estimat, ets un home bo! Jo els he cuidat des de que eren petits, els he educat, els he renyat i els he ensenyat totes les coses bones que he pogut.

DÈMEA. - És evident. I a més, fas compres molt ben pensades, reclutes prostitutes, prepares banquets. Això no ho faria qualsevol.

SIRUS. - Ets molt amable!

DÈMEA. - (A Mició) I no només això, avui ha col·laborat en comprar la citarista i ho ha fet amb tot l'interès. És just que li ho agràim d'alguna manera. Altres esclaus en prendran exemple. (Assenyalant l'Èsquinus.) I a ell li sembla bé.

MICIÓ (A Èsquinus.) - És el que tu vols?

ÈSQUINUS. - Sí.

MICIÓ. - Si és el que vols ... Sirus, vine, acosta't i sigues lliure²².

SIRUS. - Gràcies! Us dono les gràcies a tots i especialment a tu, Dèmea.

DÈMEA. - Estic content.

ÈSQUINUS. - Jo també.

SIRUS. - Sí. I tant de bo pugui veure lliure també la Frígia, la meva dona²³!

DÈMEA. - De fet, és una dona excel·lent.

SIRUS. - I a més va ser la primera que ha alletat avui al teu nét, el fill de l'Èsquinus.

DÈMEA. - Per Hèrcules, si és així, és molt just que sigui alliberada!

MICIÓ. - Només per això?

DÈMEA. - Clar que sí! I a més jo pagaré el que val.

SIRUS. - Que els déus sempre et siguin propicis, Dèmea!

MICIÓ. - Sirus, avui has tingut una sort immensa.

DÈMEA. - Especialment si ara tu, Mició, li dones una mica de diners per fer front a les primeres necessitats. Estic segur que te'ls tornarà aviat.

MICIÓ. - Ni parlar-ne!

ÈSQUINUS. - És un home honrat.

SIRUS. - Pèr Hèrcules, que et tornaré els diners! Dona-me'ls, va!

ÈSQUINUS. - Vinga, pare!

MICIÓ. - Ja m'ho pensaré.

DÈMEA (A Sirus.) - Ho farà.

SIRUS. - Quins homes més bons!

ÈSQUINUS. - Oh, pare, ets el millor de tots!

MICIÓ. (A Dèmea.) - Però, què és això? Com és que han canviat tan ràpid els teus costums? Ara t'has tornat liberal?

DÈMEA. - T'ho diré. Ells et tracten bé i et consideren amable no perquè sigui una qüestió de justícia i bondat, sinó perquè tu, Mició, ets benèvol i indulgent amb ells. En canvi, la meva vida els era odiosa, Èsquinus, perquè sóc tot el contrari, tant és que sigui just o injust. Així doncs, feu el que més us agradi, que jo no em queixaré. Però si us estimeu més que us corregeixi quan sigui el cas, perquè la

²² Amb aquesta fórmula, es produeix la manumissió, o alliberament d'un esclau.

²³ De fet, els esclaus no tenien l' *ius connubii* (Dret a contreure matrimoni), perquè no eren considerats ciutadans i no tenien els drets dels ciutadans.

vostra joventut no us permet veure-ho tot com cal, doncs aquí estic, per ajudar-vos.

ÈSQUINUS. - Pare, confiem en tu. Tus saps millor que nosaltres el que ens convé. Però, ara què serà del meu germà?

DÈMEA. - Deixo que es quedi amb la noia, i que aquí acabi tot.

MICIÓ. - Molt bé.

EL CANTOR - Aplaudiu!²⁴

²⁴ Amb aquesta paraula, el públic sabia que la comèdia havia acabat.